

5. Маслов О.Ю. Активно-протестный электорат [Электронный ресурс] / О.Ю. Маслов, А.В. Прудник // Еженедельное независимое аналитическое обозрение, 27.07.2004. — Режим доступа : <http://www.polit.nnov.ru/2004/07/27/electorat/>.
6. Он-лайн опрос об использовании Интернет в Украине [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ivoxgolos.com.ua/internet_usage_rus.html.
7. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду : [моногр.] / Н.Ю. Ротар. — Чернівці : Рута, 2007. — 472 с.

УДК 321.7

Н.І. Іванцова, Н.П. Москальова

КОНЦЕПЦІЯ ПЛЮРАЛІСТИЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ВІД ПЛЮРАЛІЗМУ ДО НЕОКОРПОРАТИВІЗМУ

Автори розглядають розвиток концепції плюралізму в західній політичній думці як альтернативи традиційному концепту демократії. Показана логіка розвитку ідеї групового представництва від плюралізму та поліархії до неокорпоративізму. Виділені позитивні та вразливі сторони підходу до представництва інтересів у суспільстві через систему зацікавлених груп.

Ключові слова: демократія, неокорпоративізм, плюралізм, поліархія.

Авторы рассматривают развитие концепции плюрализма в западной политической мысли как альтернативы традиционному концепта демократии. Показана логика развития идеи группового представительства от плюрализма и полиархии в неокорпоративизме. Выделены положительные и уязвимые стороны подхода к представительству интересов в обществе через систему заинтересованных групп.

Ключевые слова: демократия, неокорпоративизм, плюрализм, полиархия.

The authors examine the development of the concept of pluralism in Western political thought as an alternative to the traditional concept of democracy. Shown logic of the idea of group representation of pluralism and polyarchy to neocorporatism. Dedicated positive and sensitive approach to party representation in society through interest groups.

Key words: democracy, neo corporatism, pluralism and polyarchy.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми демократії не втрачають своєї актуальності на протязі останніх двох з половиною сторіч. Значною мірою це можна пояснити тим, що всі спроби реалізувати демократичний ідеал досі залишаються невдалими. Тому в сучасній політичній науці акцент робиться не стільки на пошук шляхів до цього ідеалу, скільки на корекцію самої парадигми демократії. Одним із кроків на

шляху створення нової демократичної парадигми стала концепція плюралістичної демократії, яка вважає пріоритетним не рівний доступ всіх громадян до влади, а конкуренцію безлічі організацій або автономних груп, що беруть участь у здійсненні влади.

Аналіз актуальних досліджень. Концепція плюралізму описується в працях Е. Хейвуда, Г. Ласкі, А. Лейпхарта, Р. Даля та інших зарубіжних дослідників. В Україні ця проблема розглядається досить рідко і, здебільшого, з філософської точки зору в працях – А. Зотова, С. Лукаша, М. Остапенка та ін. Дана стаття ставить **за мету** прослідкувати основний напрям еволюції концепції плюралістичної демократії.

Виклад основного матеріалу. Саме виникнення ідей політичного плюралізму було пов'язано з ускладненням соціальної структури зрілого постіндустріального суспільства та формуванням багатопартійних систем у промислово розвинених країнах. Цей термін відноситься до демократичного правління, при якому суспільні запити формулюються групами осіб, об'єднаних спільними інтересами. У такому вигляді плюралістична демократія може розглядатися як альтернатива парламентарній демократії і будь-якій формі мажоритаризму. З розгорнутим обґрунтуванням ідеалу плюралістичної демократії виступив Гарольд Ласкі – видатний діяч і теоретик лейбористської партії Великобританії. Він сформулював такі поняття, як плюралістична теорія держави і політичний плюралізм, які були сприйняті наступними прихильниками концепції та вживаються нині в якості її найменувань.

Г. Ласкі розглядав політику як конфлікт груп інтересів в полі їх політичної боротьби, де рішення приймаються на основі компромісу заради задоволення максимального обсягу інтересів. По суті справи така демократія представляється не як влада народу, а як влада за згодою народу. Для плюралістів основне призначення демократії - захист вимог і прав меншин.

Формулювання політичної волі в плюралістичному суспільстві відбувається у відкритому зіткненні різних інтересів, при якому потрібен

тільки мінімум загальних поглядів. Враховуючи різноманіття думок і соціальних конфліктів, неможливо прийняти абсолютно справедливе для всіх рішення. Тому основа для згоди - принцип більшості. Проте цей принцип не повинен перерости в диктатуру, що порушує демократичні правила гри і робить замах на невід'ємні права людини.

Для вираження своїх вимог, підтримки чи протесту люди створюють організації та групи. Плюралісти виходять з того, що жодна з груп інтересів не може домінувати в політичному процесі, так як не представляє думки всього суспільства; отже, концентрація влади неприпустима. Разом з тим інтереси усіх громадян дуже рідко зводяться до спільного знаменника, а це загрожує розколу суспільства на непримиренно ворожі угруповання.

Головна характеристика моделі плюралістичної демократії – змагання між партіями під час виборів і можливість груп інтересів (або тиску) вільно висловлювати свої погляди – встановлює надійний зв'язок між керівниками і керованими. Незважаючи на відому віддаленість даної системи владарювання від ідеалу народного самоврядування, її прихильники вважають, що вона забезпечує достатній рівень відповідальності для того, щоб називатися демократичною. Плюралісти вважають, що громадянам не обов'язково висловлювати свою думку – за них це зроблять групи інтересів, причому набагато ефективніше, а потрібне представництво буде досягнуто навіть без активності громадян. У цій моделі громадяни представлені подвійним чином: виборними особами та лідерами груп і організацій, які відстоюють громадянські інтереси. Політики мають бути відповідальними, бо вони прагнуть задовольнити вимоги груп інтересів в надії на отримання ще більшої підтримки електорату. Сучасний американський політолог Е. Хейвуд сформулював наступні умови, за яких плюралістична демократія функціонує належним чином:

- розподіл політичної влади між конкуруючими групами, наголошуючи на важливості відсутності привілеїв для жодної з них;

- високий рівень внутрішньої відповідальності, при якому лідери політичних груп підзвітні їх рядовим членам;
- нейтральний апарат уряду, внутрішньо достатньо структурований, щоб надати політичним групам поле для безпосередньої політичної діяльності [3, с. 97].

На початку 1950-х рр. американські політологи Роберт Даль та Чарльз Ліндблом запропонували є використовувати для позначення інституційних рішень демократії поняття «поліархія», що буквально означає «влада багатьох» на відміну від «демократії» – «влади всіх». Це закріпило теоретичні підвалини концепції політичного плюралізму як нового погляду на демократію, згідно з яким влада не повинна належати народу.

Поліархія – політичний порядок, що відрізняється в найзагальнішому вигляді двома масштабними характеристиками: цивільні права надані порівняно високій частці дорослих, а самі ці права дозволяють виявляти незгоду і шляхом голосування зміщувати вищих посадових осіб в управлінні. Цей політичний порядок спирається на сім основних інститутів, які повинні діяти всі разом, щоб система могла бути визнана саме поліархією.

1. Контроль над урядовими рішеннями, що стосуються політичного курсу, конституційно закріплений за виборними посадовими особами.

2. Виборні посадові особи визначаються і мирно зміщуються в ході порівняно частих, справедливих і вільних виборів, при яких примус цілком обмежений.

3. Практично все доросле населення має право брати участь у цих виборах.

4. Велика частина дорослого населення також має право виступати в якості кандидатів на офіційні посади, за які йде змагання на цих виборах.

5. Громадянам мають ефективно забезпечуватися права на вільне самовираження, особливо політичне, включаючи критику посадових осіб, дій уряду, політичної, економічної та соціальної системи і пануючої ідеології.

6. Вони також мають вільний доступ до альтернативних джерел інформації, яка не знаходиться під монопольним контролем уряду чи будь-якої іншої групи.

7. Нарешті, вони мають ефективно забезпечуватися правом утворювати самостійні асоціації та вступати до них, включаючи політичні об'єднання, такі, як політичні партії та групи інтересів, які прагнуть впливати на уряд, використовуючи для цього конкуренцію на виборах та інші мирні засоби [1, с. 358–359].

Історично поліархія міцно асоціюється з суспільством, що володіє рядом взаємопов'язаних характеристик. У їх числі:

- відносно високий рівень доходів і багатства на душу населення;
- зростання рівня доходів і багатства на душу населення протягом довгого часу;
- високий рівень урбанізації;
- порівняно мала частка населення, зайнятого в сільському господарстві;
- різноманіття сфер професійної діяльності;
- широке поширення грамотності;
- порівняно велике число осіб, що відвідують вищі навчальні заклади;
- економічний лад, при якому виробництвом зайняті переважно відносно автономні фірми, що жорстко орієнтуються в своїх рішеннях на національний і міжнародні ринки;
- порівняно високі значення традиційних індикаторів добробуту, таких, як кількість лікарів та лікарняних ліжок на тисячу жителів, очікувана тривалість життя, частка сімей, які можуть дозволити собі придбання різних товарів тривалого користування, і т.д. [1, с. 382]. Суспільство такого типу Р. Даль назвав динамічним плюралістичним суспільством, а країну, що має зазначені риси – сучасною динамічною плюралістичною країною.

Сучасним динамічним плюралістичним суспільствам притаманні властивості, серед яких в якості основних слід виділити два, що підкріплюють один одного:

- розсередження влади, впливу, авторитету і контролю, що раніше концентрувалися в єдиному центрі, між різними індивідами, групами, асоціаціями та організаціями;

- поява установок і переконань, що підготовляють ґрунт для розвитку демократичних ідей [1, с. 383].

В узагальненому вигляді поліархічна інфраструктура інститутів насамперед робить акцент на їх загальнолюдській значущості. Для неї характерні такі принципи як правління більшості і повага прав меншості, політична і правова рівність громадян, легітимізація влади та її представницький характер, плюралізм і свобода політичної діяльності. Ці принципи описують основні сутнісні ознаки і характеристики демократії і дозволяють зробити висновок: демократія являє собою такий спосіб організації влади, при якому суспільство має можливість на регулярній основі за допомогою юридично закріплених ненасильницьких процедур коригувати діяльність управителів, а також персональний склад правлячого угруповання і політичної еліти.

Подальший розвиток концепції плюралістичної демократії пов'язаний з ідеєю консоціальної демократії, що її сформулював американський політолог Аренд Лейпхарт. Під консоціальною демократією він розумів «сегментарний плюралізм», що включає всі можливі в складному суспільстві лінії поділу, плюс демократія згоди» [2, с. 40]. Більшість сучасних суспільств є багатоскладовими. Вони характеризуються «сегментарними відмінностями», які можуть мати релігійну, ідеологічну, мовну, регіональну, расову чи етнічну природу. Групи населення, що виділяються на основі зазначених відмінностей, американський політолог назвав сегментами багатоскладового суспільства. Для такого суспільства найважливішою характеристикою виступає політична стабільність, що включає в себе такі поняття, як

підтримання системи, громадський порядок, легітимність і ефективність. До найважливіших характеристик демократичного режиму відносяться висока ймовірність збереження якості демократичності і низький рівень насильства, застосовуваного до суспільства.

Дану модель демократії А. Лейпхарт визначав через чотири характерних елементи:

- здійснення влади великою коаліцією політичних лідерів усіх значних сегментів багатоскладового суспільства, що передбачає, насамперед, створення коаліційного уряду за участю всіх партій, що представляють основні верстви суспільства;

- пропорційність як головний принцип політичного представництва, розподілу постів в державному апараті і коштів державного бюджету;

- взаємне вето або правило «консенсусної більшості», що виступають як додаткова гарантія життєво важливих інтересів меншості, передбачаючи при прийнятті остаточного рішення не звичайну, а кваліфіковану більшість (у дві третини або три чверті голосів), що давало б представникам меншин додаткові шанси на захист своїх інтересів;

- високий ступінь автономності кожного сегмента в управлінні своїми внутрішніми справами [2, с. 60].

Однак на практиці така модель демократичної співучасті у владі, спрямована проти відтискування меншин на політичну периферію і в опозицію, ефективна лише в тому випадку, якщо групи мають свою політичну організацію і проводять відносно самостійну політику. При цьому характерно, що вирішальна роль тут також визнається за елітами, які мають отримати більшу свободу і незалежність від тиску рядових членів для укладення угод і компромісів, які можуть не цілком схвалювати їх прихильники. Це дає можливість уникнути загострення протиріч, навіть якщо на низовому рівні існують нерозуміння між людьми, розбіжності, а то й ворожість. Однак і при цьому підході передбачається наявність мінімального консенсусу щодо основних суспільних цінностей. У той же час особливе

положення еліт провокує їх егоїзм, веде до непідзвітності керівників членам групи. Внаслідок цього консолідація як практична модель демократії може застосовуватися в основному в тих країнах, в яких діє високо відповідальна еліта.

У середині 1970-х рр. виникла нова особливість інтерпретації характеристики взаємин між державою і суспільством у політичній дійсності західних демократій. У більшості західноєвропейських демократій встановилося переважання представництва інтересів над політичним представництвом. Тому в останні десятиліття ХХ в. західні політологи почали поширювати принципи плюралізму на виконавчу гілку влади. Як наголошується у ряді робіт, опублікованих в 1980-і рр., плюралізм вимагає організації на багатопартійній основі не тільки представницьких органів держави, а й урядових установ. Прихильники цієї точки зору переконані, що послідовна плюралістична демократія передбачає створення коаліційного уряду за участю представників від різних політичних партій, в тому числі і таких, які перебувають в опозиції по відношенню одна до одної. Нова концепція плюралістичної демократії отримала назву неокорпоративізму. Суть неокорпоративної системи полягає в тому, що уряд є посередником між соціальними сторонами, що укладають договір між собою. Неокорпоративізм є формою вирішення соціальних конфліктів, що використовує процедуру досягнення угоди між великими організаціями, яка не має нічого спільного з політичним представництвом.

Неокорпоративізм – домінуюча тенденція, яка спостерігається в західних політичних системах. Її основна риса – надання групі осіб, що має спільні інтереси, привілейованого і законного доступу до процесів формування політичного курсу. До неокорпоративістських держав були віднесені Австрія, Фінляндія, Норвегія, Швеція та інші. Пряме привнесення економічних інтересів в державне управління багато в чому йшло від загального зрушення держави в бік управління і регулювання економіки. У міру того як держава прагнула до прямого управління економічним життям

та забезпечення все більш широкого кола послуг, вона усвідомлювала і необхідність певних інституційних схем, в рамках яких різні категорії суспільства співпрацювали б один з одним і разом підтримували б загальну економічну стратегію країни. У тих же країнах, де метою було скоротити державне втручання в економічне життя і розширити роль ринку, від корпоративізму відмовлялися.

Тривале існування неокорпоративістських інститутів на загальнонаціональному та макроекономічному рівнях мало позитивні наслідки: зростання керованості населення, падіння страйкової активності, збалансованість бюджету, підвищення ефективності фінансової системи, зниження рівня інфляції, скорочення безробіття, зменшення нестабільності в лавах політичних еліт. Країни, які йшли по шляху корпоративізму, ставали більш керованими, що, правда, не робило їх більш демократичними. У протиріччя з демократією входили такі риси корпоративізму як підміна індивідів, що є основними учасниками політичного життя, організаціями; зростання впливу професійних представників спеціалізованих інтересів; надання окремим асоціаціям привілейованого доступу до процесу прийняття рішень; виникнення організаційних ієрархій, що підривають автономію місцевих органів влади і самоврядування.

Однак, у міру дослідження неокорпоративізму, оцінки його впливу на демократію стали змінюватися. Деякі корпоративістських країн залишаються демократичними в тому сенсі, що в них у повному обсязі зберігаються громадянські свободи, дається саме широке визначення поняття «громадянства», регулярно проводяться змагальні вибори, результат яких не вирішений заздалегідь, органи влади відповідальні за свої дії і здійснюють політику, яка враховує вимоги народу. Більш того, стало очевидно, що корпоративістські порядки істотно змінюють умови, що визначають можливості конкуруючих груп інтересів впливати на державні структури. Спонтанні, добровільні відносини, характерні для плюралістичної демократії, лише здаються вільними, на ділі породжуючи ще більшу нерівність доступу

до органів влади. Корпоративізму ж притаманна тенденція до більш пропорційного розподілу ресурсів між організаціями, які охоплюють широкі категорії інтересів і забезпечення, принаймні, формальної рівності доступу до прийняття рішень.

Висновки, до яких приходять американський політолог Ф. Шміттер, зводяться до наступних найважливіших моментів. З точки зору відкритості по відношенню до вимог громадян корпоративістські механізми слід визнати такими, що негативно впливають на демократію. З точки зору відповідальності владних органів за свої дії і за ступінь обліку в цих діях потреб громадян, вплив корпоративізму є позитивним. Вплив корпоративізму на основний механізм демократії – конкуренцію – також представляється неоднозначним. З одного боку, внаслідок виключення з суспільного життя боротьби між асоціаціями, що змагаються за членів і доступ до прийняття рішень, рівень конкуренції скорочується. З іншого боку, він зростає, оскільки кожна асоціація стає полем вираження різнорідних уявлень про загальний інтерес. Разом з індивідами свого роду громадянами стають організації. Ступінь підзвітності влади та їх сприйнятливості до потреб громадян зростає, але за рахунок зниження ступеня участі індивідів у політичному житті та їх доступу до прийняття рішень. Конкуренція всередині організацій починає замінювати конкуренцію між організаціями [4].

Висновки і результати подальших досліджень. Таким чином, західна політична думка на протязі ХХ ст. здійснила перехід від розуміння демократії як народовладдя до принципово нового концепту демократії як конкуренції представництва організованих груп інтересів, що мають відповідне організаційне, ресурсне та інформаційне забезпечення. Критики плюралістичної концепції демократії акцентують увагу на наступних моментах: лише невелика кількість людей формально є членами будь-яких груп, значить, інтереси всіх громадян представлені не повністю; групи інтересів здатні стати настільки потужними, що весь політичний процес перетвориться на компроміс, що задовольняє інтереси тільки найсильніших

груп, політична система буде паралізована через їх гостру конкуренцію, а вимоги всіх громадян залишаться без уваги; розвиток групового представництва інтересів відводить громадянинові пасивну роль, що може призвести до появи держави «політичних глядачів», які в підсумку втратять контроль над системою. Всі ці проблеми дійсно є загрозою для розвитку демократії. Проте у будь-якому випадку слід визнати, що під впливом концепцій плюралізму та поліархії, а також сучасної неокорпоративістської практики відбувається поступова трансформація як наукового дискурсу демократії, так і його втілення в політичну реальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль; [пер. с англ. под ред. М.В. Ильина]. — М. : «РОССПЭН», 2003. — 576 с.
2. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / А. Лейпхарт. — М. : Аспект Пресс, 1997. — 287 с.
3. Хейвуд Э. Политология / Э. Хейвуд; [пер. с англ. под ред. Г.Г. Водолазова, В.Ю. Бельского]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 544 с.
4. Шмиттер Ф. Неокорпоративизм / Ф. Шмиттер // Полис. — 1997. — № 2. — С. 17 — 28.

УДК: 32.019

О. Ю. Кудрявцев

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена трансформаційним процесам у процесах легітимації політичної влади, що відбуваються під впливом нових інформаційно-комунікативних технологій. Розглянуто різні історичні механізми легітимації політичної влади, представлені відмінності філософського і соціологічного підходів до концепту «легітимності».

Ключові слова: *легітимація, хмарна демократія, ІКТ, громадський консенсус, легітимність, інформаційні системи, інформаційне суспільство.*

Статья посвящена трансформационным процессам в процессах легитимации политической власти, происходящим под влиянием новых информационно-